

AKDENİZ’DE UYUM POLİTİKALARININ MİMARİ OLAN ÖRGÜT: AKDENİZ İÇİN BİRLİK (UfM)

THE ORGANIZATION THAT IS THE ARCHITECT OF COHESION POLICIES IN THE MEDITERRANEAN: UNION FOR THE MEDITERRANEAN (UfM)

ÖZ Akdeniz Bölgesi, Avrupa devletlerine ve MENA bölgesindeki devletlere ev sahipliği yapmaktadır. Tarih boyunca verimli topraklar olarak bilinen bu bölge, büyük devletlerin ilgi alanına girmiştir. Bu durum bölgedeki gelişmelerin hassasiyetini arttırmaktadır. Bölgenin topografik ve atmosferik özellikleri yerleşik hayatın tesis edilmesini kolaylaştırmıştır. Bölgede uygarlığın gelişmesi sonucunda farklı devletler kurulmuştur. Bu devletler bazı dönemlerde birbirleri ile çatışma halinde bulunmakla birlikte bazı dönemlerde ise güç dengesinin kurulmasıyla daha dengeli dönemler geçirmiştir. Devletlerarası ilişkilerin artması ve ticaretin yaygınlaşmasıyla işbirliği örgütleri tesis edilmiştir. Uluslararası örgütlerin gelişim süreçlerine baktığımızda bunların bir kısmının ticari ve kültürel alanları kapsayan barışçıl örgütler olduğunu bir kısmının da askeri ve güvenlik örgütleri olduğunu görmekteyiz. UfM, bölgede kurulan barışçıl organizasyonlardan biridir. UfM, AB ülkeleri ve MENA ülkeleri arasında işbirliği sağlamak ve entegrasyonu kolaylaştırmak hedefiyle kurulmuştur. UfM sosyal politikalarından kalkınma programlarına kadar geniş bir yelpazede faaliyetlerde bulunmaktadır. Bunun yanı sıra insan haklarını destekleyen projeler üretilmesinde de katkıda bulunmuştur. UfM, çözüm önerileriyle, enerji ve çevre alanlarında da faaliyet göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Akdeniz, AB, UfM, MENA, Entegrasyon, Uluslararası Sistem

ABSTRACT The Mediterranean Region is home to European states and states in the MENA region. This region, known as fertile lands throughout history, has been in the interest of great states. This situation increases the sensitivity of developments in the region. The topographical and atmospheric features of the region facilitated the establishment of settled life. As a result of the development of civilization in the region, different states were established. While these states were in conflict with each other in some periods, in some periods they had more balanced periods with the establishment of the balance of power. With the increase in interstate relations and the spread of trade, cooperation organizations have been established. When we look at the development processes of international organizations, we see that some of them are peaceful organizations covering commercial and cultural areas, and some are military and security organizations. UfM is one of the peaceful organizations established in the region. UfM was established with the aim of facilitating cooperation and integration between EU and MENA countries. UfM has been involved in a wide range of activities from social policies to development programs. In addition, UfM contributed to the production of projects that support human rights. UfM has also been active in the fields of energy and environment with its solution proposals.

Keywords: Mediterranean, EU, UfM, MENA, Integration, International System

Muhammed Alkış

muhammed.alkis@marmara.edu.tr

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi : 26.08.2022

Kabul Tarihi : 09.11.2022

1. GİRİŞ

Günümüz uluslararası sistemin stratejik noktalarından biri olan Akdeniz bölgesi, gerek petrol arama çalışmalarına ev sahipliği yapması açısından gerekse de deniz kuvvetlerinin tatbikat sahası olması açısından önemli bir konuma sahiptir. ABD'nin NATO aracılığıyla, Çin ve Rusya'nın ise Suriye içsavaşına müdahaleleri vesilesiyle arz – ı endam ettikleri bu sıcak deniz; Avrupa devletlerine, Orta Doğu ülkelerine ve Kuzey Afrika coğrafyasına komşu olması hasebiyle sadece stratejik olarak değil aynı zamanda sosyo – ekonomik, ekonomi – politik ve jeo – stratejik açılardan ihmal edilemez bir konumdadır. Akdeniz İçin Birlik (UfM) örgütü, bu bölgedeki ülkeler arasında koordinasyonu sağlarken, çeşitli alanlarda işbirliği imkanlarını projelendirmektedir. UfM'nin ekonomik, sosyal, politik ve iş geliştirme projeleri bölgenin insan kaynakları için barışçıl bir ortam oluşturmaktadır. UfM, bölgesel diyalog alanındaki çalışmalarıyla devletlerarasında entegrasyonun gelişmesini sağlamaktadır. Çalışmamızın ilk bölümünde Akdeniz bölgesinin tarihsel olarak nasıl tanımlandığı, sınırlarının nereye kapsadığı üzerinde durulacaktır. Bu bölüm içerisinde Akdeniz bölgesinin jeolojik olarak oluşum sürecine değinilecek olup sahip olduğu yer altı ve yerüstü kaynaklarının önemine dikkat çekilecektir. Bölgenin sahip olduğu tarihsel ve coğrafi özellikler, küresel ve bölgesel güçlerin ilgisini çekmiş ve bölgenin güç mücadelesi alanı olmasına neden olmuştur. İkinci bölümde ise uluslararası ilişkiler bağlamında bölgenin geçirdiği süreçler ve oluşan güç dengeleri üzerinde durulacaktır. Jeopolitik konum itibari ile Afrika, Avrupa ve Ortadoğu bölgelerinin kesişim alanında bulunan Akdeniz bölgesi uluslararası ilişkiler açısından aktif süreçler geçirmiştir. Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda entegrasyonu artırma hedefiyle ortaya çıkan bir uluslararası örgüt olan Akdeniz için Birlik'i (UfM) inceleyeceğiz. UfM'nin bölge barışı için önemi üzerinde durulacak ve öncülük ettiği faaliyetler kapsamlı bir şekilde anlatılacaktır.

2. AKDENİZ BÖLGESİNİN TANIMI

P. Lionello, P. Malanotte – Rizzoli, R. Boscolo, P. Alpert, V. Artale, L. Li, J. Luterbacher, W. May, R. Trigo, M. Tsimplis, U. Ulbrich ve E. Xoplaki Akdeniz bölgesinin coğrafi konumuna ve iklim şartlarına dair bilgiler vermektedirler. Akdeniz Bölgesi, iklimini bilimsel olarak ilginç kılan birçok morfolojik, coğrafi, tarihi ve toplumsal özelliklere sahiptir. “Akdeniz iklimi (Mediterranean climate)” ifadesi, dünyadaki farklı iklim türlerinin niteliksel sınıflandırmasına dahil edilmiştir. Bu ifade, Akdeniz ikliminin yanı sıra, genellikle daha küçük olan, diğer bölgelerin iklimini ve Akdeniz bölgesinin kendisini tanımlamak için kullanılmıştır. “Akdeniz” iklimi kavramı, ılıman-yağışlı kışlar ve ılık-sıcak-kurak yazlar ile karakterize edilir. Bu iklim, kıtaların batı yakasında yaklaşık 30 ila 40 dereceli enlemler arasında meydana gelir. Bununla birlikte, nispeten büyük bir su kütesinin varlığı, güncel anlamda, Akdeniz bölgesine özgüdür. Akdeniz, marjinal ve yarı kapalı bir denizdir; geniş bir kıtasal alanın batı tarafında yer alır. Akdeniz, kuzeyde Avrupa, güneyde Afrika ve doğuda Asya ile çevrilidir. Yüzölçümü yaklaşık 2,5 milyon km²'dir; boylamda yaklaşık 3.700 km, enlemde 1.600 km'dir. İyon Denizi'nde ortalama derinlik 1.500 m, maksimum derinlik 5.150 m'dir. 21 Afrika, Asya ve Avrupa ülkesi ile çevrilidir. Akdeniz, Atlantik Okyanusu'na dar Cebelitarık Boğazı (14.5 km genişliğinde ve 300 m'den daha az derinlikte) ile bağlanan neredeyse tamamen kapalı bir havzadır. Bu morfolojik özellikler oldukça tuhaftır. Aslında, diğer marjinal havzaların çoğu, çok daha küçük bir boyuta ve derinliğe sahiptir veya okyanusa çok daha geniş açıklıklarla bağlıdır. İlk türün bir örneği Baltık (Baltic)'tır. İkinci türün örnekleri, Meksika Körfezi (Gulf of Mexico) ve Arap Denizi (Arabian Sea)'dir. Akdeniz'e en yakın analog, muhtemelen benzer karmaşık bir havza ve alt havza morfolojisine sahip olmayan ve kıtasal alanın doğu tarafında yer alan Japon Denizi (Japan Sea)'dir (Lionello, 2006: 2).

P. Lionello ve diğerleri Akdeniz Bölgesi'nin topografik ve atmosferik özelliklerine değinmektedirler. Akdeniz bölgesinin spesifik özelliği, birçok keskin orografik özelliğin yanı sıra farklı havzaların, körfezlerin, adaların ve çeşitli boyutlarda yarımadaların varlığından dolayı karmaşık bir morfolojik

yapısının olmasıdır. Yüksek dağ sırtları, Akdeniz’i hemen hemen her tarafından kuşatırlar ve beklenenden çok daha keskin iklimsel özellikler üretme eğilimindedirler. En yüksek sırt, kalıcı buzullar içeren, kışın kalın ve genişletilmiş bir kar örtüsü sunan maksimum 4,800 m yüksekliğe ulaşan Alpler’dir. Adalar, yarımadalar, bölgesel denizler ve havzalar karmaşık bir kara-deniz dağıtım düzenini belirlerler. Bu özellikler hem deniz hem de atmosferik dolaşım üzerinde önemli sonuçlara sahiptir, çünkü büyük bir mekansal değişkenlik, birçok alt bölge ve mezonsal özellik mevcuttur. Okyanusun topografyası, benzer şekilde, çok sığ boğazlarla bağlantılı olan derin havzalar sebebiyle oldukça karmaşıktır. Akdeniz sirkülasyonu, havzanın geometrisi ve topografyası ile tanımlanan alt havza ölçekli girdaplar ve derin sirkülasyonundan sorumlu olan yoğun su oluşum süreçleri ile karakterize edilmektedir (Lionello, 2006: 3).

John D. Thompson Akdeniz’deki Avrupa medeniyetlerine ve bölgenin florasına dikkat çekmektedir. Avrupa medeniyetleri ilk olarak Akdeniz’de gelişmiştir. Doğu Akdeniz’de otların ve meyve ağaçlarının evcilleştirilmesi, insanlık ve batı medeniyetlerinin gelişimi için bir devrimdi. Son Pleistosen (Pleistocene). buzullaşmasının sona ermesinden bir süre sonra, iklimin ısınmasıyla yabancı tahılların açıldığı çayırlar, Artemesia bozkırının yerini almıştır. Bu dönemde Doğu Akdeniz’de avcı-toplayıcı olarak yaşayan insan grupları, hasat etmeye ve yabancı bitkiler yetiştirmeye başlayarak yavaş yavaş daha yerleşik bir yaşam tarzını benimsemiştir. Bu durum, Doğu Akdeniz’in Bereketli Hilali (Fertile Crescent) içindeki küçük bir alanda meydana gelmiştir. Pek çok ot, baklagil, meyve ağacı ve kaba ot türünde gelişen yeni bir evrimsel yörüngeyi takiben “Neolitik Devrim (Neolithic Revolution)” başlamıştır. Jeolojik tarih ve iklim, doğal seçilimin vahşi popülasyonlarda işleme için çevreyi şekillendirmiştir. Bitki yetiştirme, insanlarla birlikte göç ve hayvan evcilleştirme unsurları, seçim baskılarını azaltarak evrimsel potansiyeli büyük ölçüde değiştirmiştir. Bunun yanı sıra Akdeniz florası, insan uygarlıklarının gelişimine eşlik eden bir dizi bitkinin kaynağı olagelmıştır (Thompson, 2005:238).

Jacques Blondel, James Aronson, Jean – Yves Bodiou, Gilles Boeuf ve Christelle Fontaine Akdeniz Bölgesi’ni insanlık tarihi açısından ele almaktadırlar. İnsanlık tarihinin şafağından itibaren Akdeniz’in her yerinde homo erectusun birçok popülasyonu var olmuştur. Atlas del Tell-Cezayir’de, yakın zamanda Homo Erectus’un bir çenesi bulunmuştur. Yaklaşık 700 000 yaşında olan fosil, 1971 yılında Doğu Pireneler’de bulunan ve uzun süredir Avrupa’daki en eski Homo fosillerinden biri olarak kabul edilen Tautavel adamından (450 000 yıl BP [Before Present]) çok daha eski görünüyordu. Levant, Türkiye ve Mezopotamya’da, makul büyüklükteki şehirler de dahil olmak üzere, kalıcı insan yerleşimlerinin kayıtları, insanların mağaralarda avcı-toplayıcı (hunter-gathers) olarak yaşadığı geç Pleistosen (Pleistocene)’in buzullararası dönemlerine kadar uzanmaktadır (Blondel, 2010:202).

J. Blondel ve diğerleri Akdeniz Bölgesi’nin kültürel ve tarihi altyapısını örneklerle açıklamaktadır. Akdeniz her zaman basit bir coğrafi birimden daha fazlası olmuştur. Binlerce yıldır Akdeniz’deki insanlar bir arada yaşadılar, savaştılar, barıştılar ancak rakipsiz bir miras ve ortak bir çevre ile birbirlerine bağlı kaldılar. Akdeniz Havzası Platon, Aristoteles, Hipokrat, Hz. Musa, Maimonides, Hz. İsa, Hz. Muhammed (SAV), Augustine ve İbn Rüşd gibi mümtaz şahsiyetlere ev sahipliği yapmış olan hümanist ve manevi bir forum olmuştur. Bu manevi ve kültürel mirasın, havzanın her yerindeki yaşam standartları, ekonomi, insan ve doğa arasındaki ilişkiler üzerinde hâlâ derin bir etkisi vardır. Modern çağdan çok önce, havza zaten birkaç kültürel ve ekonomik küreselleşme döneminden geçmişti. Eski Mısırlılar, Fenikeliler, Yunanlılar, Romalılar, Kartacalılar, Cenevizliler, Venedikliler ve diğerleri tarafından izlenen yüksek düzeyde ticari-kültürel değişim, önceden var olanları yok etmeden yeni yaşam standartlarını ve kültürel çeşitliliği üst üste getirmiştir. Günümüzde bu etkiyi elde etmek için, Akdeniz çevresindeki çeşitli toplumların yaşamlarını oluşturan her şeydeki muazzam eşitsizlik nedeniyle, devasa bir çaba gerekmektedir. Akdeniz’in artık uluslararası ilişkilerde, bir zamanlar büyük deniz gemileri çağında oynadığı merkezi rolü kaybettiği bir gerçektir. Buna rağmen,

biyolojik-kültürel bir kavşak olarak Akdeniz'in uzun tarihi ve Batı medeniyetinin tartışmasız beşiği olması vazgeçilmez konumunu sürdürmesini sağlamaktadır (Blondel, 2010:312).

Akdeniz Bölgesi'nin doğal ve kültürel özellikleri, dünyanın gelişimine dair ampirik çalışmalara ışık tutabilmektedir. Bölgedeki devletlerin ortaklık çabaları, işbirliği anlayışının gelişmesini sağlamıştır. Uluslararası sistemin anlaşılır ve işlevsel kılınması için Akdeniz'deki kurumsal faaliyetler aktif rol oynamıştır.

3. ULUSLARARASI SİSTEMİN BİR ALT BÖLGESİ OLARAK AKDENİZ BÖLGESİ

Joshua Meeks Akdeniz Bölgesi'nin uluslararası sistem içindeki tarihi kökenlerine açıklık getirmektedir. 18. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde, Akdeniz'de bir dizi çatışma ortaya çıkmıştır. Bu çatışma, Batı Akdeniz'in Avrupalı güçler tarafından "yerleşke" olarak benimsenmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Akdeniz giderek Avrupalılaştıkça, büyük güçler de küresel olarak genişlemiştir. Dolayısıyla, Akdeniz'in genişleme için bir sömürge arenasına olma ihtimali ile Akdeniz'in kıtasal güç dengesi içinde yer alma ihtimali söz konusu olmuştur. Avrupalı güçler, Akdeniz'i Avrupa'nın bir uzantısı olarak görmeyi tercih ederek, kendi ülkelerine bu kadar yakın bir bölgeye sömürge rekabeti getirme konusunda temkinliydi. Bu genişleme, coğrafi olarak ve bir dereceye kadar kültürel olarak anlamlıydı, çünkü imparatorluk odağının çoğu Atlantik ve Hint Okyanusları boyunca egzotik yerlere kaymaktaydı. Bununla birlikte, eş zamanlı olarak, büyük güçler dünyanın bölgelerini etki alanlarına bölerken, Batı Akdeniz'de istikrarın temeli olarak hizmet eden hanedan bağları ve tarafsızlık iddialarını da yavaş yavaş ayırmaya başladılar. Denize kıyısı olan ve denizalanı içindeki küçük devletlerin, egemen Avrupa devletleri olarak değil, genişleme ve rekabet alanları olarak ele alınması daha makul kabul edilmekteydi (Meeks, 2017:17).

Lara Hierro Akdeniz Bölgesi'ndeki uluslararası sistemin unsurlarını işbirlikleri aracılığıyla açıklamaktadır. AB/Afrika panarşisi (EU/Africa panarchy) olarak tanımlanan Avrupa Birliği (AB)/Afrika Politikası, çok taraflı kompleks bir yapı olmakla birlikte teorik bir çerçeveyi oluşturan temel kavramlara sahiptir. Avrupa tarihinde, sayısal çokluğun güç ve güvenlik anlamına gelmesi fikrinin uzun bir geçmişi vardır. Avrupa entegrasyon projesi söz konusu olduğunda, entegrasyona olan inanç İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde başlayan teşvikle Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT; European Coal and Steel Community – ECSC) 1952'de kurulmuştur. AKÇT'nin ekonomik-demokratik barış ilkesi temeli, 1957'de Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET; European Economic Community – EEC) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluklarını (Euratom; Euratom European Atomic Energy Communities) oluşturan Roma Antlaşmalarına zemin oluşturmuştur. Afrika birliği fikri, Afrika Birliği Örgütü'nde (Organisation for African Unity – OAU) ve ardından Afrika Birliği'nde (African Union – AU) kurumsallaşması nispeten daha kısa sürse de, daha uzun ve yoğun bir hafızaya sahiptir. Afrika birliği fikrinin kurumsallaşması, AET/AB'nin Akdeniz'e yönelik dış politikasına ve Afrika AB Stratejik Ortaklığı (JAES; Joint Africa EU Strategic Partnership)/Cotonou Anlaşması'na etkide bulunmuştur. Cotonou Anlaşması 2000 yılında, AB ile Afrika, Karayipler, Pasifik ülkeleri arasındaki işbirliğin yasal temelini oluşturmuştur (Hierro, 2020:89).

L. Hierro Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki devletlerin ve Akdeniz ülkelerinin politik yaklaşımlarını vurgulamaktadır. Bir bütün olarak Orta Doğu ve Kuzey Afrika (MENA) "bölgesi (region)" için, Pan-Arabizm'e yönelik geçmişteki girişimler istenen sonuçları sağlayamamıştır. Ticaret ve zanaata dayalı ikili anlaşmaların çokluğu ve diğer siyasi, kültürel, sosyal, ekolojik yoğunluklu işbirliği türleri Arap dünyasında beklenen etkiyi oluşturamamıştır. Küresel Akdeniz Politikası (GMP; Global Mediterranean Policy), Yenilenmiş Akdeniz Politikası (RMP; Renovated Mediterranean Policy) ve Akdeniz Birliği (UfM; Union for the Mediterranean) gibi oluşumlar Akdeniz'e yönelik politikaların çeşitli yinelemeleri olarak görülmüştür. Bununla birlikte bu

oluşumlar gelmiş geçmiş en kapsamlı kurumsallaşma biçimleri olarak da değerlendirilebilir. Ancak bunlar, AET/AB'den başlatılan ve Akdeniz'e yönelik dışarıdan oluşturulmuş politiklardır (Hierro, 2020:90).

Sarah Wolff Akdeniz'deki uluslararası sistemi, göç hareketleri ve isyan hareketleri üzerinden ele almaktadır. Arap İsyancıları (Arab Revolts) bölgedeki göç akışını çarpıcı biçimde değiştirmektedir. Akdeniz'de son yıllarda düzenli hale gelen Lampedusa'ya veya Malta'ya deniz yoluyla göçmenlerin gelişinin yanı sıra; Libya'daki çatışmalar, demokratik geçişlerin geleceğine ilişkin belirsizlikler bölgenin siyasi ve ekonomik durumunu riske atmaktadır. Libya'da çalışan binlerce Tunuslu ve Mısırlı göçmenin kendi ülkelerine dönmesiyle, bölgedeki göçmen akışları da yön değiştirmiştir. Bu yeni durum, vize politikalarının olası revizyonunu ve AB Üye Devletlerinin bir kez daha dayanışma ve "yük paylaşımı (burden-sharing)" hakkında ortak çalışma ihtiyacını gündeme getirmiştir. Akdeniz'deki mevcut durum, bölgeye yönelik AB politikalarının geleceğini etkileyebilecek potansiyele sahiptir. Avrupalıların bölgeden gelen göçmenlere yönelik tutumu ve buna bağlı olarak politikaların tasarımı, bölgedeki göçün tarihsel süreci için belirleyici bir parametredir. Akdeniz'de göç tarihsel bir olgu olmasına rağmen, durum daha karmaşık hale gelmiş ve içeridekiler ile dışarıdakiler arasında yeni çizgiler çizilmeye başlanmıştır. İki Akdenizli ortak olan Kıbrıs ve Malta'nın AB'ye dahil edilmeleri, Türkiye ile yürütülen müzakerelerin yanı sıra komünizmin çökmesi ve buna ek olarak Batı Balkanlar'daki savaşların ardından oluşan yeni jeopolitik ortam, göçmenlerin çehresini ve rotalarını değiştirmiştir. İspanya, Portekiz, İtalya ve Yunanistan'ın ardından şimdi de Malta ve Kıbrıs, Orta Doğu ve Kuzey Afrika (MENA) ülkelerinden gelen tekne göçmenlerinin yeni destinasyonları haline gelmiştir (Wolff, 2012:74).

S. Wolff Akdeniz'deki işbirliği temelli ortaklık çalışmalarının verimsiz taraflarına işaret etmektedir. Akdenizli ortakların katılımını içeren bir Avrupa Gözetim Sistemi (European Surveillance System)'nin geliştirilmesi bazı sorunları tetiklemiştir. Bu sistem, sadece içeridekiler ve dışarıdakiler (insiders and outsiders) arasında yeni engeller oluşturmakla kalmamış, aynı zamanda hukukun üstünlüğünün zayıf olduğu ve gelişmiş teknolojilerin yerel amaçlar için kullanılabilmesi için ülkelerde teknoloji gözetimi ve biyometri kullanımını sorununu ortaya çıkarmıştır. Burada, Avrupa ve Akdeniz ortakları arasındaki teknolojik işbirliği tarafsız olamamaktadır. AB Üye Devletleri ile diğer devletler, iç güvenliklerinin yönetimini otoriter rejimlere devretmeye, ihraç etmeye veya bölge dışına taşımaya meylettiklerinde etik sorumluluk sorunları gündeme gelmektedir. Dolayısıyla, AB kendi vatandaşlarının güvenliği için çabaladığında, diğer vatandaş sınıflarını ihmal edebilmektedir. Bu durum, demokratik kontrolden ve vatandaşları hükümetlerinden koruyan kontrol-denge mekanizmasından yoksun olan Akdeniz vatandaşları için problem oluşturabilmektedir (Wolff, 2012:145).

Karim Knio Akdeniz Bölgesi'ni incelerken ABD'nin konumuna, göç hareketlerine ve AB – Akdeniz ilişkilerine vurgu yapmaktadır. Avrupa-Akdeniz ilişkisini karakterize eden karmaşıklık ve karşılıklı bağımlılık, Avrupa-Akdeniz bölgesel alanında kendini gösteren siyasi-ekonomik-toplumsal bir etkileşim yörüngesi izlemektedir. Son yıllarda, Avrupa Topluluğu (AT; European Community – EC) sürekli olarak -en azından retorik anlamda- Akdeniz'deki muadilleriyle zayıflayan sömürge sonrası siyasi ilişkilerini canlandırmaya çalışmaktadır. 1956 sonrası ilişkilerin dallanıp budaklanması, topluluğun ABD tarafından dile getirilen hegemonik pozisyonunu dengelemek için bölgede daha fazla siyasi mevcudiyet sağlaması gerektiği anlamına geliyordu. Ekonomik bir perspektiften bakıldığında, AT'nin bölgedeki çıkarları, petrol ve doğal gaz gibi hayati enerji kaynaklarını güvence altına alma ihtiyacı ile karlı pazarlarla ticaret ağlarını teşvik etme dürtüsü arasında gidip geldi. Son yıllarda, kitlesel yasadışı göç gibi sosyal sorunların alevlenmesi, AT'nin bölgedeki kalkınma rolünün ve Akdeniz politikalarının -içerik ve tarz açısından- gözden geçirilmesine sebep olmuştur (Knio, 2013:39).

K. Knio Akdeniz Bölgesi'ni şekillendiren uluslararası anlaşmalardan örnek vererek AB – Akdeniz – MENA ilişkilerine ışık tutmaktadır. Barcelona Deklarasyonu (Barcelona Declaration 1995), AB-Akdeniz ilişkilerinde önemli bir safha olarak kabul edilmektedir. Yirminci yüzyılın son otuz yılındaki Genelleştirilmiş Tercihler Şeması (GSP; Generalized Scheme of Preferences), Küresel Akdeniz Politikası (GMP; Global Mediterranean Policy) ve Yenilenmiş Akdeniz Politikası (RMP; Renovated Mediterranean Policy) adımlarının ötesine geçen yeni anlaşma, klasik bağışçı-alıcı ikiliğini (classical donor-recipient bilateralism) saf dışı bırakmıştır. Deklarasyon, ilerici ve kapsayıcı bir önlem olarak, siyasi-ekonomik-sosyal kalkınma alanlarını, gelecekte sağlıklı bir AB-Akdeniz ilişkisinin özünü oluşturacak şekilde planlamıştır. Birleşik, ikili ve bölgesel çerçeve bağlamıyla da kapsamlı bir yaklaşımı tercih etmiştir. Buna göre, Ortadoğu'da Barış Sürecinin (Peace Process in the Middle East) siyasi/güvenlik cephesinde konsolidasyonu; ekonomik yelpazede kalkınma ve ticaretin gelişmesini ve sosyal perspektifte Akdeniz'deki sivil toplum hareketlerinin canlandırılmasını hedeflemektedir. Bu amaçlar, AB'nin Akdeniz politikasında benimsediği kalkınma felsefesinin temel unsurlarıdır (Knio, 2013:67).

Ryan Gingeras Türkiye'nin Akdeniz Bölgesi'ndeki konumuna ve bölgedeki stratejik hedeflerine değinmektedir. Emekli amiraller Cem Gürdeniz ve Cihat Yayıcı tarafından geliştirilen "Mavi Vatan (Blue Homeland)" kavramı Türk siyasi hayatında yaygın bir tabir haline gelmiştir. Bu kavram, çoğunlukla Ankara'nın Doğu Akdeniz'deki denizcilik iddialarının kısa bir ifadesi olarak kullanılmaktadır. Bu iddiaların merkezinde, Kıbrıs adasının kıyılarında bulunan büyük doğal gaz yataklarının varlığı yatmaktadır. Türkiye için bu yataklardaki aslan payı, Türkiye'nin kendi münhasır ekonomik bölgesi olarak yorumladığı bölgededir. Ancak böyle bir duruş, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin iddialarıyla çelişmektedir. Her iki hükümet de Ankara'nın Yunan ve Kıbrıs egemenliğinin yanı sıra Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (United Nations Convention on the Law of the Sea)'nin temel tüzüklerini (Türkiye'nin hiçbir zaman onaylamadığı bir antlaşma) görmezden geldiğini savunmaktadırlar. Yaptırım tehditlerine ve artan diplomatik izolasyona rağmen Türkiye Akdeniz'deki bu stratejisini sürdürmektedir (Gingeras, 2020:3).

Akdeniz'deki devletlerin bölgeye etkileri ve bölgenin uluslararası sistem içindeki konumu farklı stratejik yaklaşımları destekler niteliktedir. MENA ülkeleri ve AB ülkelerinin entegrasyon alanı olan Akdeniz Bölgesi, işbirliği örgütlerine ev sahipliği yapmaktadır. Akdeniz İçin Birlik örgütü, bölgedeki uyum politikalarını destekleyen bir organizasyon olarak bölge ülkelerine hizmet vermektedir.

4. AKDENİZ İÇİN BİRLİK (UNION FOR THE MEDITERRANEAN – UFM)

Richard Gillespie UfM'nin ortaya çıkış sürecini ve fikir olarak neşet ettiği Avrupa ortamına dair bilgiler vermektedir. 13-14 Mart 2008 tarihlerinde Brüksel'de toplanan Avrupa Konseyi (European Council)'nin Akdeniz için Birlik "ilkesini onaylama (approve the principle)" kararı, Barcelona Süreci (Barcelona Process)'nde potansiyel olarak önemli bir dönüm noktasıdır. İlk olarak Nicolas Sarkozy tarafından Şubat 2007'deki Fransa cumhurbaşkanlığı seçim kampanyası sırasında yapılan "Akdeniz Birliği (Mediterranean Union – UM)" çağrısından doğan fikir, adındaki değişikliklere yansıdığı gibi, aralıklı müzakerelerle geçen bir yıl boyunca baş harfleri – UM'den (veya Fransızca versiyonlarında UPM) UMed'e evrilmiştir. AB aktörlerinin UM'yi, AB'nin kurumsal karar alma yapıları ve mekanizmaları ile uyumlu hale getirme kararlılığı başlangıçta görmezden gelinmiştir. Bu fikir, tamamen yeni bir çerçeve ve yaklaşım vaat etmektedir: Pan-Akdeniz işbirliği (Pan-Mediterranean cooperation). UM'nin doğuşunda şu olaylar etkili olmuştur: İlk olarak, seçimlerde Fransa'daki iç siyasi kaygıları ele almak ve özel bir Akdeniz (Mediterranean) Birliği fikrinin başlatılması. İkinci olarak, Fransız dış politikasındaki yeni bir hırs alanı olarak ortaya atılan Akdenizde birlik düşüncesinin Fransız Cumhurbaşkanı ve dış politika uzmanları tarafından geliştirilmesi. Üçüncüsü, Avrupa Komisyonu (European Commission), AB üye ülkeleri ve Akdeniz Ortakları (Mediterranean Partners)'ndan birçoğu tarafından kritik olan teklife tepki gösterilmesi. Dördüncüsü,

Sarkozy'nin orijinal fikrin kilit yönlerine karşı çıkanlarla (başlangıçta İspanya ve İtalya ile ve daha sonra – daha büyük sürtüşmeden sonra – Almanya ile) anlaşmaya vardığı bir uzlaşma sürecinin olması. Beşincisi, önemli ölçüde revize edilmiş teklifin Mart 2008'de Avrupa Konseyi'ne sunulması (Gillespie, 2008:277).

Federica Bicchì UfM'nin resmi olarak ilan edilmesine ve bölgesel anlamda işleyiş sürecine değinmektedir. 13 Temmuz 2008'de Fransa Cumhurbaşkanı Sarkozy tarafından başlatılan Akdeniz için Birlik (UfM), Avrupa-Akdeniz ilişkileri tarihindeki en önemli gelişmelerdendir. Avrupa devletleri arasında bir gümrük birliği kuran AET'nin kurulması, öncelikle güneydeki komşularıyla ekonomik anlamda nasıl bir ilişki kurulacağı sorununu ortaya çıkardı. Daha sonra Avrupalılar dış ilişkilerde, siyasi açıdan, ortak bir ses bulmaya çalıştı. Küresel Akdeniz Politikası (Global Mediterranean Policy; 1972), Yenilenmiş Akdeniz Politikası (Renewed Mediterranean Policy; 1990), Avrupa-Akdeniz Ortaklığı (Euro-Mediterranean Partnership – EMP; 1995), Akdeniz'e üye olmayanlarla başa çıkmak için ortak bir platform bulmaya yönelik bu girişimleri somutlaştırdı. Sarkozy'nin bazı eklemeleri bir dizi yenilik getirmiştir. Güney kenarı için bir eş-başkanlık oluşturulurken, devlet ve hükümet başkanlarının en üst düzeyindeki toplantıları için küçük bir Sekreterlik organı kurumsallaştırılmıştır. Kamu ve özel sektör arasındaki ortaklık vurgulanmıştır. Komşu ülkeler arasındaki işlevsel projeler öne çıkarılarak, organizasyon Bosna-Hersek, Hırvatistan, Karadağ ve Monako'yu içerecek şekilde genişletilmiştir. Gündemdeki konuların sayısını ve Avrupa-Akdeniz ilişkilerinin kurumsal yapısını genişleten EMP'nin “büyük patlaması (big bang)”ndan sonra, UfM bazı kilit noktalara ince ayar yaparak dengeyi yeniden ayarlayabilme işlevini üstlenmiştir (Bicchì, 2011:4).

Rosa Balfour UfM'nin kuruluşuna atıfta bulunarak istenen sonuçların elde edilemediğini ifade etmektedir. “Akdeniz Birliği (Mediterranean Union)”nden, “Akdeniz için Birlik (Union for the Mediterranean)” örgütüne uzanan hikaye, yalnızca anlamsal bir evrimin hikayesi değildir. Bu hikaye, siyaset mekanizmasının AB'ye geri getirilme biçimleriyle ilgilidir. UfM tarafından, özellikle kurumsal yapılanma açısından, “ortak mülkiyetin (co-ownership)” güçlendirilmesinde temsil edilen kavramsal düzenlemeler gündeme getirilmiştir. Birlik, ilk baştaki etkisini muhafaza edememiştir. Bu hikaye boyunca, iki kıyı arasındaki siyasi ve ekonomik uçurumun altında yatan nedenlere ilişkin derinlikli herhangi bir değerlendirme yapılmamıştır. Bununla birlikte Akdeniz'deki ilişkilerin güvenlik-kalkınma dengesi açısından nasıl bir zemine oturtulacağı üzerinde analizlerin yapılmadığı görülmektedir (Balfour, 2009:100).

Richard Gillespie UfM bünyesindeki Arap devletlerinin Akdeniz'deki statülerini değerlendirmektedir. Suriye ve Lübnan gibi katı Arap UfM üyeleri, mevcut çerçeveyi öncelikle Filistin sorununa ilişkin Ortadoğu gündemine hizmet edecek bir arena olarak görürken; Fas ve Tunus gibi daha AB yönelimli devletler, Avrupa ile ilişkilerin seyrini ön planda tuttukları görülmektedir. Arap devletlerin Avrupa ile ilişkiler konusunda endişeli olma sebebi, ikili düzeydeki ilişkilerin, çok taraflı düzeye taşınarak aşırı politize edilmeleri sonucu kesintiye uğrama ihtimali olarak değerlendirilebilir. Yalnızca bir Arap adayın Genel Sekreterliğe başkanlık etmesi için öne çıkmasında ve Mısır'ın yerine eş başkan olarak başka bir Arap ülkesi bulmanın zorluğu karşısında şüphecilik belirginleşmiştir. Sarkozy, UfM gündemini Orta Doğu barış diplomasisine giderek daha fazla tabi kılma pahasına dengeyi düzeltmeye çalışsa da; etkisinin Akdeniz'in doğu kesiminde Mağrip'tekinden daha zayıf olması Fransa için bir sorun olagelmıştır. Genişletilmiş ve daha farklılaşmış AB Akdeniz ortakları grubu, artık tek tek ülkelerin yerel veya alt-bölgesel anlaşmazlıklarını takip etmek için hükümetler arası çerçeveyi kullanabilmişlerdir. Bölgesel projeleri bloke edebilen ve veto hakkı olan aktörler daha geniş bir alan içinde hareket edebilmiştir. Örneğin, Nisan 2010'da İsrail, bakanlar konferansında Akdeniz su stratejisinin kabul edilmesini (yalnızca içeriğini sunan taslak UfM belgesinin Filistin'in “İşgal Altındaki Toprakları”na atıfta bulunması nedeniyle) engelleyebilmiştir (Gillespie, 2011:1215).

Asma Esseghir ve Leila Haouaoui Khouni UfM’yi ele alırlarken Akdeniz’deki enerji konusunun önemine açıklık getirmektedirler. Akdeniz ülkelerinin iki kıyası arasındaki ortaklığın stratejik unsuru olan enerji konusu, işbirliği anlaşmaları için belirleyici bir konuma sahiptir. Kullanılmayan çok önemli bir yenilenebilir enerji potansiyelinin varlığı, Akdeniz bölgesinin sosyal ve ekonomik kalkınması için; ortak bir enerji stratejisine ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Enerji sorunu, Akdeniz bölgesinde sürdürülebilir kalkınmanın önündeki zorlukların merkezinde yer almaktadır. 2008 yılında uluslararası bir hükümetler arası örgüt olarak UfM (Akdeniz için Birlik)’nin oluşturulması, 28 Avrupa ülkesi ve Akdeniz’e kıyası olan ülkeler arasındaki işbirliğini geliştirmeyi amaçladığından bu çerçeveye uymaktadır. Bu işbirliğinin ana hedefleri enerji ve çevre konularına odaklanmaktadır. Ortak enerji piyasası oluşturmak amacıyla çeşitli girişimler kaydedilmiştir. Bu girişimlerden birisi MSP (Mediterranean Solar Plan; Akdeniz Güneş Planı)’dir. Bu girişim UFM’nin amiral gemisi projesidir. MENA (Orta Doğu ve Kuzey Afrika) bölgesinde mevcut güneş-rüzgar enerjisi potansiyelini teşvik ederek ve kullanarak Avrupa enerji güvenliğini sağlamayı amaçlamaktadır. Böyle bir proje, enerji ithalatı-ihracatı ile sınırlandırılmazken; enerji politikalarının uyumlaştırılmasını ve yakınsamasını gerektirmektedir (Esseghir ve Khouni, 2014:2).

Rashid Latief, Yusheng Kong, Yuanyuan Peng ve Sohail Ahmad Javeed, UfM üyesi ülkelerden bazılarının genel görünümünü izah etmektedirler. Avrupa standartlarına göre, Arnavutluk nispeten fakir ve ekonomik olarak geri kalmış bir ülkedir. Arnavutluk istikrarlı bir şekilde daha modern bir açık piyasa ekonomisine geçiş yapmayı tercih etmiştir. Bulgaristan, uluslararası pazarda büyük bir üne sahip gül, yoğurt ve şarap destekli bir tarım ülkesidir. Turizm endüstrisi son birkaç yılda gelişirken, şu anda gıda işleme ve tekstil sanayii ana endüstrilerdir. Bulgaristan, Çin-AB serbest ticaret anlaşmasının bir üyesidir. Hırvatistan ekonomisine üçüncül endüstri hakimdir. Bu ülkede turizm, inşaat, gemi yapımı, ilaç ve diğer endüstriler oldukça gelişmiştir. Çek Cumhuriyeti, 2006 yılında Dünya Bankası tarafından gelişmiş bir ülke olarak listelenmiştir. 2019’un sonunda, Çek Cumhuriyeti’nin GSYİH’si 22.000 ABD Dolarından fazla rapor edilmiştir. Çek Cumhuriyeti’nde makine imalatı, kimya sanayii, metalurji ve diğer sanayi sektörleri oldukça gelişmiştir. Dış ticaret, turizm ve devlet finansmanı ülkenin temel ekonomik direkleridir ve bunlar iç ekonominin istikrarlı büyümesinin ana itici güçleridir. Mısır ekonomisi, Orta Doğu’nun oldukça çeşitlendirilmiş ekonomileri arasında yer almaktadır. Çeşitli önemli endüstriler ekonomiye neredeyse eşit katkıda bulunmaktadır. Mısır ayrıca Akdeniz ve Ortadoğu bölgelerinde İslam inancını etkileyen bir güç olarak kabul edilmektedir. Mısır ekonomisi esas olarak tarıma, petrol ihracatına, turizme ve işgücü ihracatına bağlıdır (Latief, 2020:5)

R. Latief ve diğerleri UfM üyesi olan bazı ülkeler hakkında malumatlar sunmaktadır. 2006’dan önce Estonya, yıllık %10’luk büyüme oranıyla güçlü bir ekonomiye sahipti. Günümüzde Estonya, özelleştirmeyi ve serbest ticaret politikasını uygulayarak serbest bir ekonomi politikası izlemektedir. Estonya, hızlı ekonomik gelişimi ve yıllık ekonomik büyüme oranı ile AB Üye Devletleri arasında 1. sırada yer almaktadır. Macaristan, satın alma gücü paritesi ile ölçülen 265.307 milyar ABD Doları değerindeki çıktı değeriyle OECD’nin yüksek gelirli bir karma ekonomiye sahip olan ülkesidir. Macaristan ihracata yönelik bir ekonomiye sahiptir ve uluslararası ticarete odaklanmıştır. Macaristan dünyanın 36. en büyük ihracatçı ülkesidir. Macaristan, %39,1’lik toplam vergi oranıyla %80’den fazla özel ekonomiye sahiptir. Ana endüstriler ilaç, motorlu taşıtlar, kimya, metalurji, elektrikli ev aletleri ve turizmi içerir. Litvanya’da, tarım ürünlerinin çıktı değerinin %90’ından fazlasını oluşturan üst düzey hayvancılık revaçtadır. Litvanya tarafından üretilen başlıca ürünler arasında keten, patates, pancar ve çeşitli sebzeler bulunur. Litvanya, az miktarda kil, kumtaşı, kireç, alçıtaşı, turba, demir cevheri, apatit ve petrol ile kehribar açısından zengindir ve diğer ülkelerden petrol ve doğal gaz ithal etmektedir. Fas’ın başlıca ekonomi sektörleri turizm, balıkçılık ve fosfat minerallerinden oluşmaktadır. Fas, 110 milyar ton civarında bol miktarda fosfat rezervine sahip ve dünyada 1. sırada yer almaktadır. Fas ekonomisi birçok yönden dış finansmana dayanırken; Fransa ve İspanya, Fas ekonomisine yardımcı olan en önemli ortaklardır. Polonya, kömür, kaya gazı, kükürt, bakır, çinko,

kurşun, alüminyum ve gümüş gibi maden kaynakları bakımından zengindir. Polonya, Orta Avrupa'daki en büyük taş kömürü üreticisidir ve üretimi, AB'nin toplam talebinin %10'unu karşılamaktadır. Polonya, linyit çıkarma açısından Avrupa'da 9. sırada yer almakta, ancak rezervlerinin sadece %15'i geliştirilmiştir. Romanya ekonomisi, Orta ve Doğu Avrupa'nın en iyi ekonomileri arasında sayılıyor. Romanya ekonomisi hızla büyümekte ve 2015 yılında genel performansını yükseltmektedir. Romanya sadece makroekonomik göstergeler açısından değil, mikroekonomik düzey açısından da ilerlemeler kaydetmiştir (Latief, 2020:6).

Latief ve diğerleri UfM üyesi olan bazı ülkelerin ekonomik yönlerine değinmektedir. Slovak Cumhuriyeti bir tarım ülkesiydi ve ilk yıllarda ülkede temel sanayi yoktu. Otomobil endüstrisi, günümüzde, Slovak ulusal ekonomisinin endüstriyel direğidir. Slovak Cumhuriyeti petrol ve gaz kaynakları açısından zengin bir ülke değildir; çoğunlukla Karpat Dağları ve doğu bölgesine dağılmış küçük petrol sahalarına sahiptir. Tunus zeytinyağı bakımından zengindir, "dünyanın zeytinyağı bahçesi" ve "zeytin ülkesi" olarak da bilinir. Yenilenebilir enerji alanı, enerji arzında ikincil bir rol oynarken, güneş enerjisi Tunus'ta yaygın olarak kullanılmaktadır. Fotovoltaik enerji üretimi, rüzgar enerjisi üretimi ve diğer enerji türleri Tunus ulusal ekonomisinin gelişimine büyük ivme kazandırmaktadır. Türkiye ekonomik olarak belirgin bir yapıya sahiptir ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı'nın (OECD) kurucu üyesidir. Dünya Bankası'na göre Türkiye, kişi başına düşen GSYİH açısından 2018'de 766,5 milyar dolara ulaşarak dünyada 19. sırada yer aldı. Aynı zamanda, Türkiye doğal kaynaklar ve maden kaynakları bakımından da zengindir. Türkiye'de 60 çeşitten fazla maden kaynağı bulunmaktadır. Maden çeşitliliği istatistiklerine göre Türkiye, mineraller açısından dünyada 10. sırada yer almaktadır. Türkiye, dünyanın %72'sini oluşturan bol miktarda bor tuzu rezervine sahiptir. Türkiye bor tuzu rezervlerinin yanı sıra kömür, demir, bakır ve krom açısından da zengindir (Latief, 2020:7).

Elistania Elistania, Farandy Nurmeiga ve Agung Permadi UfM'nin işleyiş yapısından bahsetmektedir. İşbirliği tasarımı biçimindeki değişiklikler, Avrupa Birliği ve Akdeniz ülkelerinin küreselleşme çağında işbirliği kurma konusunda çok uyumlu olduklarını kanıtlamaktadır. İşlevsellik (functionality), bölgeselleştirme sürecinin nasıl çalıştığını açıklamaktadır. EMP'deki bölgeselleşme süreci, siyasi diyaloga, ekonomik-finansal kalkınmaya ve işbirliğinin güçlendirilmesine yönelik kapsamlı bir ortaklığı içeren üç sütunda listelenmiştir. Sosyal, kültürel ve insani yönlerin vurgulanması, UfM'de daha çok düşük politik yönleri güçlendirmeye yönelik değişikliklerle ilgilidir (Elistania, 2019:251).

Emrah Önder ve Canser Boz, UfM'nin Akdeniz'deki fonksiyonel faaliyetlerine değinmektedir. UfM siyasi diyalog ve ekonomiden, sosyal ve kültürel alanlara kadar çok çeşitli alanları kapsayan ortak bir platformdur. UfM, Avrupa-Akdeniz bölgesinde barış, istikrar, güvenlik ve ortak ekonomik refaha öncelik vermektedir. Bununla birlikte Avrupa-Akdeniz bölgesinde kültürlerarası diyalogun teşvik edilmesini de hedeflemektedir. UfM, AB müktesebatını EUROMED (Euro Mediterranean Partnership)'in hedefleriyle teyit etmek için faaliyetler göstermektedir (Önder ve Boz, 2017:287).

5. SONUÇ

UfM Akdeniz Bölgesi'ndeki devletlerin entegrasyonunu kolaylaştıran bir örgüttür. MENA bölgesindeki Arap devletler, AB üyesi devletler ve diğer komşu devletler UfM aracılığıyla ortak projeler geliştirmeye çalışmaktadır. Sosyal, ekonomik ve politik alanlardaki işbirliği çalışmaları insan haklarının korunması için kanalize edilmektedir. Akdeniz'deki enerji kaynaklarının varlığı, göçmenlerin statüsü ve insan kaynaklarının değerlendirilmesi gibi konular UfM bünyesinde ele alınan konulardandır. UfM'nin kuruluş aşamasındaki beklentileri tam olarak karşılamadığı yönündeki eleştirilere rağmen, örgüt barışçıl bir uluslararası ortamın oluşması için projeler üretmektedir.

KAYNAKÇA

- BALFOUR, R. (2009). “The Transformation of the Union for the Mediterranean”. *Mediterranean Politics* 14 / 1 [Vol. 14, No. 1] doi: 10.1080/13629390902747491
- BICCHI, F. (2011). “The Union for the Mediterranean, or the Changing Context of Euro-Mediterranean Relations”. *Mediterranean Politics* 16 / 1 [Vol. 16, No. 1], 3 – 19. doi: 10.1080/13629395.2011.547365
- BLONDEL, J. (2010). “The Mediterranean Region: Biological Diversity in Space and Time” New York: Oxford University Press, 2nd Edition.
- ELISTANIA, E. (2019). “Strategy To Strengthen Cooperation Between The European Union And The Mediterranean Countries Through The Union For Mediterranean (UfM)”. *Global: Jurnal Politik Internasional* 21 / 2 – 5 [Vol. 21, No. 2 , Article 5] 242 – 261. doi: 10.7454/global.v21i2.398
- ESSEGHIR, A. ve KHOUNI, L. (2014). “Economic Growth, Energy Consumption and Sustainable Development: The case of the Union for the Mediterranean Countries”. *Elsevier – Energy*, 1 – 8. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.energy.2014.04.050>
- GILLESPIE, R. (2008). “A ‘Union for the Mediterranean’ . . . or for the EU?”. *Mediterranean Politics* 13 / 2 [Vol. 13, No. 2] 277 – 286. doi: 10.1080/13629390802127679
- GILLESPIE, R. (2011). “The Union for the Mediterranean: An Intergovernmentalist Challenge for the European Union?”. *JCMS: Journal of Common Market Studies* 49 / 6 [Vol. 49, No. 6] 1205 – 1225. doi: 10.1111/j.1468-5965.2011.02193.x
- GINGERAS, R. (2020). “Blue Homeland: The Heated Politics Behind Turkey’s New Maritime Strategy”. *Texas National Security Review* 101 / 17 [Section 101, Title 17] 1 – 14.
- HIERRO, L. (2020). “Dividing Africa with Policy: The Influence of the Union for the Mediterranean on the Unity and Security of Africa”. Cham – Switzerland
- KNIO, K. (2013). “The European Union’s Mediterranean Policy: Model or Muddle? A New Institutional Perspective.” London: Palgrave Macmillan.
- LATIEF, R. (2020). “Conceptualizing Pathways of Sustainable Development in the Union for the Mediterranean Countries with an Empirical Intersection of Energy Consumption and Economic Growth”, *International Journal of Environmental Research and Public Health* 17 / 15 – 5614. 1 – 20. doi: 10.3390/ijerph17155614
- LIONELLO, P. (2006). “Mediterranean Climate Variability: Developments in Earth & Environmental Sciences” [Volume 4] ed. P. Lionello et. al. Amsterdam.
- MEEKS, J. (2017). “France, Britain, and the Struggle for the Revolutionary Western Mediterranean: War, Culture and Society, 1750 – 1850.” London: Palgrave Macmillan.
- ÖNDER, E. ve BOZ, C. (2017). “Comparing Macroeconomic Performance of the Union for the Mediterranean Countries Using Grey Relational Analysis and Multi-Dimensional Scaling”. *European Scientific Journal* 13 [Vol.13] 285 – 299.
- THOMPSON, J. (2005) “Plant Evolution in the Mediterranean.” New York: Oxford University Press.
- WOLFF, S. (2012). “The Mediterranean Dimension of the European Union’s Internal Security.” London: Palgrave Macmillan.